

Acțiunile colective în România și perspectiva reformării lor la nivelul Uniunii Europene

Parlamentul European a aprobat pe 24 noiembrie 2020 o noua directivă¹ care va permite grupurilor de consumatori să lanseze împreună acțiuni transfrontaliere în justiție, în Uniunea Europeană, împotriva comercianților pentru prejudiciile colective cauzate. Directiva introduce anumite garanții adecvate pentru a evita procesele abuzive, dar și noi reguli și concepte pentru sistemul de drept românesc, care facilitează accesul consumatorului român la un remediu efectiv în cazul lezării drepturilor sale.

Deși de actualitate, probabil că, atunci când auzim noțiunea de „*acțiuni colective*”, prima imagine care ne apare în minte este fie cea a personajului Erin Brockovich (personaj de film, dar și real, promotoarea uneia dintre cele mai semnificative acțiuni colective din S.U.A.), fie cea a francilor elvețieni, memento al crizei începute în anul 2008. Ce nu se derulează pe micul ecran intern sunt prevederile legale și condițiile care formează cadrul a ceea ce se poate numi o acțiune colectivă – în concret, un alt mod în care consumatorii își pot apăra și valorifica facil drepturile lezate. De aceea, înțelegerea conceptului de „*acțiune colectivă*” și a modului în care aceasta funcționează și poate fi exercitată este o condiție necesară în contextul realității juridice și economice a lumii de astăzi, aflată într-o continuă și accelerată schimbare.

Concept de origine englezească², „acțiunea colectivă” a fost preluată și există și în legislația românească sub diverse forme, cele mai multe atipice. Acțiunile colective tipice se caracterizează prin faptul că o persoană, în calitate de reclamant, acționează în instanță – fără mandat expres – atât în nume propriu, cât și în numele altor persoane (care nu sunt parte în respectivul proces – clasa) care au avut de suferit ca efect al unei cauze comune, clasa față de care hotărârea beneficiază de autoritate de lucru judecat³.

Neexistând un cadru unitar pentru reglementarea acestora, normele generale de exercitare a unei acțiuni rămân cele prevăzute în Codul de Procedură Civilă („CPC”), în timp ce legislația specială prevede derogări specifice acțiunilor din anumite ramuri de drept. Așadar, în sens larg, menționăm că pot fi calificate drept acțiuni colective: (A) coparticiparea procesuală⁴, (B) intervenția voluntară principală⁵, (C) acțiunile „sectoriale” privind (i) protecția consumatorilor⁶, (ii) drepturile omului⁷, (iii) dreptul concurenței⁸, (iv) dreptul muncii⁹, cât și (v) insolvența¹⁰. Majoritatea acestora însă nu întrunesc caracteristicile unei acțiuni colective tipice, după cum vom explica în cele ce urmează.

În cazul coparticipării procesuale active, mai multe persoane pot formula împreună, în calitate de reclamânți, o

singura acțiune, cu condiția ca drepturile lor să fie comune, să aibă aceeași cauză sau între ele să existe o strânsă legătură. În plus, asemenea acțiunilor colective, toți sau o parte din reclamânți pot fi reprezentați printr-un singur mandatar, împuternicit în mod expres de fiecare reclamant reprezentat în parte. În ceea ce privește intervenția voluntară principală, o parte poate interveni într-un proces aflat deja pe rolul unei instanțe, dacă intervenientul pretinde pentru sine, în tot sau în parte, dreptul dedus judecății sau un drept strâns legat de acesta.

Conform doctrinei engleze¹¹, cele enumerate mai sus reprezintă acțiunile colective deschise (de tip „*opt-in*”), în sensul că o parte poate decide să adere la proces în mod voluntar, în măsura în care face dovada unei strânse legături cu cauza. Remediile disponibile în aceste cazuri sunt atât de tipul măsurilor provizorii, cât și sub forma de daune, întrucât CPC nu face nicio distincție în acest sens.

Totuși aceste acțiuni nu pot fi calificate ca fiind tipic colective. De esență acțiunilor colective tipice este ca unei persoane să-i fie recunoscută competența de a reprezenta un grup întreg (clasă), fără să-i fie cerut un mandat special din partea fiecărei persoane reprezentate, iar autoritatea de lucru judecat să se producă față de toată clasa de persoane reprezentate.¹² În situațiile prezentate, inclusiv în cazul intervenienților care reclamează drepturi aflate în strânsă legătură, deși se admite prin lege¹³ că o persoană poate fi desemnată ca reprezentant al grupului, aceasta este ținută de obligația de a obține un mandat special din partea fiecărei părți reprezentate.

Raportat la legislația specială, în cazul ramurii privind protecția consumatorilor, asociațiile de consumatori (care au fost constituite pentru apărarea drepturilor și intereselor consumatorilor în general, nu doar a membrilor) au un drept general care le permite să poartă acțiuni pentru apărarea drepturilor și intereselor consumatorilor.¹⁴ Totodată, există și o acțiune colectivă specifică care poate fi pornită atât de Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor (ANPC), cât și de asociațiile de consumatori împotriva clauzelor abuzive existente în contractele încheiate între profesioniști și consumatori.¹⁵ Obiectul specific al acțiunii pe care o poate porni și ANPC alături de asociațiile pentru protecția consumatorilor este dat de clauzele abuzive din contractele de adeziune încheiate între profesioniști și consumatori.

Aceste tipuri de acțiuni pot fi calificate drept acțiuni colective închise (de tip „*opt-out*”) ¹⁶, dar nu tipice. Dreptul de reprezentare al ANPC și al asociațiilor este stabilit generic prin lege, deci nu este necesar un mandat special din partea fiecărui consumator; consumatorii nu pot să adere sau să se retragă din respectivul proces, astfel că remediile care vor fi dispuse printr-o astfel de cauză, vor avea autoritate de lucru judecat față de toți consumatorii¹⁷.

De reținut că în cazul acțiunilor pornite de ANPC, autoritatea nu poate solicita daune în numele clasei, consumatorii având dreptul să poartă acțiuni separate în acest sens. În schimb, asociațiile pot fi împuternicite în mod expres să solicite și daune în numele consumatorilor implicați.

De asemenea, ONG-urile care activează în domeniul apărării drepturilor omului sau care au un interes legitim în combaterea discriminării pot porni acțiuni colective în numele unei comunități sau a unui grup de persoane, cu condiția ca discriminarea să se manifeste în cadrul sectorului lor de activitate.¹⁸ De exemplu, un ONG care acționează pentru apărarea drepturilor femeilor, nu ar putea să formuleze o acțiune colectivă bazată pe discriminare etnică. Acest tip de acțiune colectivă închisă atipică are aceleași caracteristici ca și acțiunile privind protecția consumatorilor, descrise mai sus.

Tot așa, acțiunea introdusă de către administratorul judiciar / lichidatorul din cadrul procedurii de insolvență pentru anularea actelor frauduloase efectuate de către debitor în dauna drepturilor tuturor creditorilor a fost calificată în doctrină¹⁹ ca o acțiune colectivă închisă atipică, care beneficiază tuturor creditorilor înregistrați în

procedura insolvenței. În același sens, legea recunoaște și comitetului de creditori, cât și creditorului care deține 50% din creanțe, dreptul de a formula o astfel de cerere de anulare în numele tuturor creditorilor, cu condiția ca administratorul judiciar / lichidatorul să nu fi pornit deja acțiunea colectivă.

Conform legislației concurenței, asociațiilor de protecție a consumatorilor li se recunoaște dreptul de a acționa în numele consumatorilor și de a pretinde daune pentru pagubele cauzate ca urmare a încălcării prevederilor legislației speciale²⁰. Legea prevede ca asociațiile profesionale și asociațiile patronale pot solicita despăgubiri pentru încălcarea legii concurenței în numele membrilor lor, pe baza competenței lor (reglementate prin actele statutare ale asociației) și mandatului primit în acest scop.²¹

Și ramura dreptului muncii recunoaște posibilitatea unor forme organizaționale, precum sindicatele, de a apăra drepturile membrilor lor, drepturi care sunt protejate fie în baza legislației muncii, fie de statutele funcționarilor publici, contractele colective de muncă, cât și/sau de contractele individuale de muncă (printre altele), inclusiv în fața instanțelor judecătorești, prin intermediul propriilor reprezentanți sau prin reprezentanți aleși.²²

O particularitate în aceste cazuri este data de faptul că, în scopul exercitării acestei competențe, sindicatele au statut juridic și dreptul de a formula acțiuni în instanța în numele membrilor săi numai pe baza unui mandat de reprezentare. Bineînțeles, membrul interesat poate, în orice moment, înainte de finalizarea procedurilor judiciare, să se opună sau să renunțe la cererea adresată instanței.²³

Ceea ce trebuie de subliniat cu privire la acțiunile din sectorul concurenței și al dreptului muncii este faptul că, deși dacă sunt luate în considerare interesele colective ale mai multor consumatori sau membri ai unei asociații, remediile obținute vor fi reprezentative numai pentru consumatorii individuali sau membrii asociației care au acordat un mandat valid de reprezentare în scopul cererilor de despăgubire, nu pentru o întreaga „clasă”. Cu alte cuvinte, acest tip de acțiune nu reprezintă, în sens tipic, o acțiune colectivă.

În concluzie, legislația română actuală nu reglementează posibilitatea recurgerii la acțiuni colective clasice. Diversele instrumente procedurale prevăzute de Codul de procedura civilă actual, cât și cele prevăzute în legile speciale privind raporturile de muncă, insolvența, protecția consumatorului și concurența, nu sunt adecvate sau suficiente pentru acoperirea drepturilor și intereselor unei „clase” care a avut de suferit ca efect al unei cauze comune. Reglementarea Parlamentului European, ce va fi obligatorie pentru România, va schimba cadrul legislativ curent, prin introducerea unor instrumente procedurale adecvate la îndemâna grupurilor de consumatori care vor putea iniția împreună acțiuni judiciare împotriva comercianților pentru prejudiciile colective cauzate, în special în domenii precum comerțul electronic, protecția datelor personale, industria farmaceutică și altele. Armonizarea cadrului legislativ la nivelul UE în materia acțiunilor colective este, așadar, o adaptare firească și necesară la realitatea de astăzi, efectele acesteia urmând probabil să catalizeze un val de litigii transfrontaliere la scară largă.

[1] Directiva (UE) 2020/1828 din 25 noiembrie 2020 privind acțiunile în reprezentare pentru protecția intereselor colective ale consumatorilor și de abrogare a Directivei 2009/22/CE

[2] A se vedea Raymond B. Marcin, *Searching for the Origin of Class Action*, Columbus School of Law, 1974 (disponibil la *Searching for the Origin of Class Action*, accesat 7 martie 2021)

[3] Pe larg, a se vedea *Class Action / US Law / Legal Information Institute (cornell.edu)* (accesat 19 aprilie 2021)

[4] A se vedea art. 59 CPC

[5] A se vedea art. 61 alin. (2) CPC

[6] A se vedea art. 12 din Legea nr. 193/2000 și art. 37 lit. h) din O.G. nr. 21/1992

[7] A se vedea art. 28 alin. (1) din O.G. nr. 137/2000

[8] A se vedea art. 66 alin. (1) și (6) din Legea 21/1996 coroborat cu O.U.G. 170/2020

[9] A se vedea art. 219 Codul Muncii

[10] A se vedea art. 58 alin. (1) lit. h) din Legea nr. 85/2014

[11] A se vedea *Opt-out class actions in the UK: are we entering a new era in litigation?* (accesat 7 martie 2021)

[12] A se vedea Ioan Ilieș Neamț, *Acțiunea colectivă ca mijloc de reparare a prejudiciilor în masa. O analiză din perspectiva dreptului comparat*, ed. Universul Juridic, București, 2017, pag. 233

[13] A se vedea art. 202 CPC

[14] A se vedea art. 37 lit. h) din O.G. nr. 21/1992

[15] A se vedea art. 12 din Legea nr. 193/2000

[16] Spre deosebire de acțiunile colective deschise („opt in”), cele închise („opt-out”) presupun ca o întreaga clasă de reclamanți/potențiali pagubiți este determinată în mod automat (de cele mai multe ori prin lege), fără a fi nevoie de acordul acestora pentru a fi reprezentați. Bineînțeles, aceștia au dreptul de a-și exprima dezacordul în privința reprezentării și de a parasi acțiunea pornită. A se vedea *Opt-out class actions in the UK: are we entering a new era in litigation?* (accesat 7 martie 2021)

[17] A se vedea Ioan Ilieș Neamț, *op. cit.*, pag. 317

[18] A se vedea art. 28 alin. (1) din O.G. nr. 137/2000

[19] A se vedea Ilieș Neamț, *op. cit.*, pag. 299

[20] A se vedea art. 66 alin. (1) și (6) din Legea 21/1996 coroborat cu O.U.G. 170/2020

[21] *Ibid.*

[22] A se vedea art. 219 Codul Muncii

[23] *Ibid.*